

Skapinyecz János
(ügyvéd)

A sértett jogi képviseletének gyakorlati kérdései

1990. február 22-én tette közzé az Európa Tanács a bűncselekmények áldozatainak chartáját, s ez a nap azóta a kontinens számos országában a bűncselekmények áldozatainak napja. Magyarországon 1993-tól tartják a Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület kezdeményezésére. Szeretném megköszönni először is a szervezőknek és elsősorban a Fehér Gyűrűnek, hogy jelen lehettem és néhány szót szólhattam az áldozatvédelemről, illetve a sértettek jogi képviseletének gyakorlatáról.

Dicséretes és valóban példa értékű a Helmeczy kolléga által tett erőfeszítés, de sajnos azt kell, hogy mondjam, hogy meglehetősen ritka az ilyen eredményes sértetti képviselet. Sokszor még a képviselővel fellépő sértett is falakba ütközik az eljárás során.

A sértetti jogi képviselet megítélésem szerint, egy nagyon komplex feladat - talán fogalmazhatok úgy, hogy a bűncselekmények áldozatairól való gondoskodás - egyik szelete. Ahhoz, hogy a sértett részvétele a büntetőeljárásban biztosított legyen, többnyire igen komoly „előkészítő” munkára van szükség.

Az előkészületek sorában is az ügynevezett első lépcsőt tartom az egyik legfontosabbnak, a sértettel való első találkozást, a rendőrség, az állami áldozatsegítő, a sértettek képviseletét célul tűző társadalmi szervezetek munkatársai, a jegyző vagy éppen az ügyész részéről. Rendkívül sok múlik azon, hogy a szakmailag kellően felkészült munkatárs a sértettel hogyan tudja felvenni a kapcsolatot. Sokszor már itt megbukhat egy eredményes felderítő munka, az elkövető későbbi tényleges felelősségre vonása, vagy éppen a sértetti kompenzáció. A sértett valóban szakmai segítségre szorul, ahogyan arra az előttem felszólaló kollégánál is rámutatott és éppen ezért fontos, hogy a vele foglalkozók élvezzék a bizalmát.

Én 2002 óta foglalkozom áldozatvédelemmel, azóta segítem a Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület munkáját, ahol a tapasztalt és felkészült ügyfélszolgálati munkatársak napi rendszerességgel végzik a bűncselekmény sértettjévé váló magyar és külföldi állampolgárokat segítő áldozatos munkát.

Arra vonatkozó statisztikai kimutatás nem áll a rendelkezésemre, hogy a bírósági szakba jutó bűnügyek hány százalékában jár el a sértett jogi

képviselővel, de a saját tapasztalatom alapján állíthatom, hogy ez a szám igen csekély, annak ellenére, hogy a hatályos büntetőeljárásról szóló törvény 58.§. (3) azt is lehetővé teszi, hogy a sértettet, vagy a sértettek egy bizonyos csoportját közhasznú társadalmi szervezet képviselje. Sőt a sértett pótmagánvádlókénti fellépése esetén az ügyvédi képviselet a büntetőeljárásban kötelező (kivéve, ha a természetes személy pótmagánvádló jogi szakvizsgával rendelkezik).

Többek között a fenti szabályozásnak volt köszönhető az is, hogy a Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület egy szakminiszterekből, valamint az érintett pénzintézet vezetőjéből és az áldozatok településeinek polgármestereiből álló ad hoc bizottság iránymutatásai alapján adómentesen tudta eljuttatni az adományokat a móri mészárlásban életüket vesztett áldozatok hozzátartozói számára.

Fontos szerephez juthatnak továbbá az áldozatvédő civil szervezetek a jó értelemben vett társadalmi nyomásgyakorlás eszközével, a jogalkotási folyamatokban való részvétellel, vagy éppen az adomány-nyújtás és segélyezés különböző formáin keresztül.

Nagyobb számban fordul elő, hogy a sértett képviselővel jár el a közlekedési bűncselekmények, illetve egyes vagyon elleni bűncselekmények (mint csalás, sikkasztás, hűtlen vagy hanyag kezelés), valamint a közvetítői eljárások során.

Az Egyesület és így jómagam is a kiemeltebb súlyú, a társadalomra különösen veszélyes, személy elleni erőszakos, többnyire életellenes cselekmények során járunk el a sértettek, illetve a sértetti hozzátartozók képviseletében mindvégig a büntetőeljárás során, annak jogerős befejezéséig, mely esetekben ritkább a sértetti képviselet, illetve mely bűncselekmények elkövetői és sértettei a törvényi szabályozás folytán (a büntetési tételek meghaladják a három, illetve öt évet) eleve kizsorzódnak az alkalmazható közvetítői eljárások keretei közül. Csak, hogy néhány példát említsek az elmúlt évek gyakorlatából, részt vettünk sértetti képviselőként a bolti sorozatgyilkos, a móri mészárlás, a szécsényi gyermekgyilkosság, a magyarcsanádi tragédia, vagy jelenleg a tompai hármás gyilkosság, vagy éppen a Tolna megyei uzsorakölcsönök ügyében, ahol a nyomozati szakban való sértetteket segítő eljárás érdekében keresett meg minket a nyomozó hatóság.

A magyar eljárásjogi kódex a nyomozati szakban alapvetően az egyes nyomozati cselekményeknél való jelenlétre, az iratoknak az őt érintő körbeni megismerésének a lehetőségére, valamint esetleges indítványai és észrevételei megtételére „korlátozza” a sértett jogait.

Az általános tapasztalat szerint a sértettek a számukra kötelezően előírt nyomozati cselekmények kivételével (ilyen például a kihallgatása, vagy éppen a terhelttel való szembesítése) igyekeznek magukat távol tartani az eljárástól, és az irat megismerési lehetőségükkel is csak annyiban élnek, hogy az eljárás befejezésével részükre szükségszerűen megküldött ügydöntő határozatot elolvassák.

A sértettek effajta passzív magatartásának számos oka közül csak néhány, a saját gyakorlatomban előfordulót említek: nem tudta még, vagy sosem fogja tudni feldolgozni a sérelmére elkövetett cselekményt, igyekszik kerülni az elkövetővel való találkozást, fél a terhelttől, szégyelli a sértetti státuszát, tart a reviktimizációtól, nyomasztja a hatósági eljárás, stb.

Felnőttként is sokszor nehéz szembenézni a félelmeinkkel, nehéz felidézni egy kudarcot, egy fájó emléket, találkozni azokkal, akik bántottak vagy fájdalmat okoztak. Fokozottan igaz ez a fiatal-, vagy gyermekkorú sértettekre. Sajnos a szűk lakókörnyezetben, az oktatási intézményekben, de még a családokon belül is folyamatosan nő a 18 év alatti sértettek sérelmére elkövetett bűncselekmények száma.

Rendkívül sérülékeny sértetti réteget alkotnak, kiszolgáltatottak, könnyen befolyásolhatóak, kényszeríthetőek, akaratuk kisebb ellenállással is leküzdhető, megtörhető és sajnos hosszú időn át „képesek” túrni a megaláztatást, megfélemlítést. Sérelmükre számtalan a folytatólagosan, vagy elhúzódó jelleggel megvalósított bűncselekmény. Ugyanakkor nagy számban maradnak rejtve az esetek, igen magas fokú a látencia.

Volt olyan eset a gyakorlatomban, ahol három fiatalkorú volt az elkövető. (Többnyire igazi ragadozók, rájuk a legjellemzőbb a sértett ellenállásának leküzdését messze meghaladó erőszak és brutalitás, gondoljunk csak a P. Henrietta sérelmére elkövetett emberölésre, ahol a fiatalkorú elkövető miután megerőszkolta, benzinnel leöntötte, majd felgyújtotta áldozatát. De volt olyan esetem is, ahol a három elkövető álmában rátört egy idős emberre, és azért, hogy elárulja, hogy hol tartja az értékeit, több mint egy órán keresztül bántalmazták, többek között akként, hogy az egyik elkövető miután levált a cipője talpa, a sértett lábbelijét magára húzva

rugdosta tovább a földön fekvő, magatehetetlen, idős sértettet, aki végül belehalt a sérüléseibe.)

Tehát a három vidéki fiatal fiú Budapestre utazott azzal a céllal, hogy náluk fiatalabb és gyengébb fizikumú sértettektől vegyék el a mobiltelefonjukat és mp3-lejátszójukat. Két hét leforgása alatt az egyik fiú elmondása szerint közel száz alkalommal követte el csoportos rablást, melyből az ügyészség 12 esetben emelt vádat. Végül 3 cselekményben lehetett a bűnösségüket megállapítani. A cselekmények 88% nem jutott a hatóság tudomására, és a vádban szereplő 9 esetből 5-ben pedig ismeretlen maradt a sértett, így eredményre a bizonyítás e vádpontoknál eleve nem vezethetett.

Egy másik ügyben egy egy héttel a tizennegyedik születésnapja előtt álló kislányt erőszakolt meg a még nem jogerős ítélet szerint egy felnőtt és egy fiatakorú elkövető, ahol valószínűleg soha nem jutott volna a hatóság tudomására az eset és soha nem terjesztett volna elő a sértetti hozzátartozó magánindítványt, ha a kislány a nála idősebb és érettebb barátnőjének nem meséli el sírva az esetet. Szüleinek nem mert szólni a történetekről, mert alkoholt fogyasztott és védekezésre képtelen állapotát használta ki a két vádlott.

Volt olyan eset is, ahol egy középiskolában órán a szaktanár jelenlétében fogott le két diák egy harmadikat, miközben egy másik társuk lehúzta a fogyatékos sértett nadrágját, majd a fenekébe dugott egy fa lécet. A sértett csak napokkal később jutott el orvoshoz, amikor az eset kiderült, mert már nem tudott ülni az anustájéki fájdalomtól és ez feltűnt egy nevelőtanárnak. Természetesen a jelenetet végignéző tanár felelősségét az ügyészség nem firtatta.

A szakértői meghallgatásnál, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál, a sértett a nyomozó hatóság általi előzetes értesítés alapján mind-mind jelen lehetne feltéve, hogy jelenléte a nyomozás érdekeit nem sérti, illetve a nyomozás eredményességét hátrányosan nem befolyásolja.

Megjegyzendő, hogy a fenti előzetes értesítés szinte kivétel nélkül elmarad, holott erre csak zárt adatkezelés, illetve a nyomozási cselekmény sürgős elvégzése esetén ad lehetőséget a jogszabály.

Természetesen más a helyzet a nyomozás befejeztével, az eljárás Bírótság előtt folyó szakában, amikor a sértett szükségképpen megismeri, vagy

2003. július 1-től az addiginál szélesebb körben megismerheti a büntetőeljárás bizonyos részeit, addigi eredményeit. Az eljárásjogi kodifikáció egyik nagy eredményének tartom azt, hogy a 2002. évi I. törvénnyel biztosította a jogalkotó a sértett és képviselője számára, hogy az emberi méltóság, az érintettek személyiségi jogai és a kegyeleti jog tiszteletben tartásával, valamint a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelen megismerésének kerülésével megismerhesse a büntetőeljárás teljes iratanyagát.

A tárgyalás menete szempontjából van jelentősége annak, hogy a sértett a hivatkozott jogszabály hatályba lépése óta direkt kérdést tehet fel a tárgyaláson a vádlottnak, tanúnak és szakértőnek, szemben a korábbi szabályozás szerinti eljáró bírón keresztül indirekt kérdés feltevésének indítványozási jogával (amely korábbi gyakorlat álláspontom szerint a közvetlenség elvének maradéktalan érvényesülése körében is vetett fel kérdéseket). Sajnos a hatálybalépést követő közel hét év elteltével is akad olyan bíró, akinek elkerülte a figyelmét a fenti változás.

A sértett (magánfél) polgári jogi igényét, illetve annak érvényesítését, mely rendszerint a bírósági szakban kerül előterjesztésre, korábban szinte mindig, de sajnos sokszor még most is egyéb törvényes útra terelik az eljáró bíróságok, azzal az automatikus hivatkozással, hogy annak az elbírálása az eljárás befejezését jelentős mértékben késleltetné. Teszik mindezt annak ellenére, hogy a 2009. évi LXXXIII. törvény 38. §-a 2009. augusztus 13-tól a Be. polgári jogi igény elbírálásáról szóló 335. §-át azzal a (2)-el egészítette ki, hogy abban az esetben, ha a bíróság az ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben el kell bírálni. Óriási eredménynek tartom, hogy nincs mérlegelési jogkör, és az elbírálás kötelező.

Végezetül a sértetti jogérvényesítés markánsabbá válásához álláspontom szerint a minél szélesebb körben történő tájékoztatás adása az egyik kulcs, amit egyébként a Be. sajnos nem a hatóságok kötelezettségeként, hanem a sértett jogaként ír elő akként, hogy a sértett jogosult arra, hogy a büntetőeljárás jogairól és kötelességeiről a bíróságtól, az ügyésztől és a nyomozó hatóságtól felvilágosítást kapjon.

Semmiképpen nem mondhatjuk azonban azt, hogy a sértett jogainak nyilvánvaló és szükségszerű bővítése a terheltek hátrányára történne, de a tétel fordítva sem állná meg a helyét.

A terheltnek, mint az ellenkező jogerős megállapításáig ártatlan embernek, meg kell adni a jogot, hogy a lehető legszélesebb körben védekezzen, ugyanakkor a sértett számára is biztosítani kell azt, hogy a büntetőeljárás során a sértetti igényérvényesítéshez fűződő egyéni és közérdek is kifejezésre jusson. A jogalkotó és jogalkalmazó kollégák együttes feladata az egyensúly megtalálása. Két példát hadd említsek.

A magyar eljárásjogban viszonylagosan új jogintézmények, mint a távoltartás vagy a mediáció sem vizsgálhatók önmagukban, vegytisztán. A távoltartás a Be. VIII. fejezetében a kényszerintézkedések között kapott helyet. Természetéből fakadóan a terheltet korlátozó jogintézményről van szó, mely elsősorban a sértett számára jogosult biztosítani azt, hogy terhelti befolyástól és félelemtől mentesen tudjon az eljárásban részt venni, valamint szolgálja továbbá azt a célt, hogy a megkísérelt vagy előkészített bűncselekmény ne váljon befejezetté illetve, hogy a sértett elkerülje az esetleges ismételt viktimizációt. Ugyanakkor távolról sem jelent ez semmilyen korlátozást a tekintetben, hogy a terhelt a büntetőeljárásban kifejezett alapvető jogait gyakorolhassa.

Azonban számos problémát vet fel a távoltartás elsősorban a családon belüli erőszak körében, felkorbácsolva az indulatokat önmagában azzal, hogy valakit bírói határozattal tesznek ki a saját megszokott életéből. Lejártát követően egy további frusztrációs tényezővel zökken minden vissza többnyire a megszokott kerékvágásba. Én ezt a kényszerintézkedést kevéssé támogatom, tekintve, hogy nem megoldja a problémákat, csak elodázza és felszítja őket.

Megoszlanak a vélemények a közvetítői eljáráshoz fűzött reményeket, az eljárás alkalmazhatósági körének szűkítését vagy bővítését, egyáltalán annak alkalmazhatóságát, illetve általánosságban annak jövőjét illetően. Azt gondolom, hogy éveknek kell eltelnie ahhoz, hogy eredeti célját elérve „működjön” és széles körben alkalmazható legyen, és még több időnek ahhoz, hogy az alkalmazása során, annak hibái, visszasságai felmerüljenek, és orvosolhatóak legyenek.

Hosszabb idő kellett például a jogalkalmazóknak az óvadék gyakorlati alkalmazásával való megbarátkozáshoz is, és örömmel látom, hogy szélesebb körben lett a közvetítői eljárás része az eljárásoknak, vélhetően kettős

céljának köszönhetően is (egyrésről a sértetti reparációt, másrésről a vádlotti prevenciót hivatott szolgálni).

Természetesen a mediáció egyre szélesebb körben történő alkalmazásának is megvannak a maga veszélyei. Az első és legfontosabb veszélyét abban látom, hogy a terheltek részéről az alkalmazására tett indítvány automatizmussá válik, elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények esetében, és egyes cselekmények vonatkozásában (például a lopás vétsége) teljesen elsikkadhat a büntetőeljárás generális preventív jellege.

Kellő megalapozottsággal kell vizsgálni a terhelti kármegtérítési szándékra való készségen túl az arra való képességet is. Itt jut szerephez az ügyész és a bíró, akik jogosultak a közvetítői eljárásra utalásra, és bár sokszor szinte minden feltétel adott a mediációra, az ügyész mégsem hoz közvetítői eljárásra utaló határozatot. Nekem kicsit úgy tűnik, hogy az ügyészek idegenkednek a büntetőeljárás ilyen fajta elterelésétől. Itt kanyarodik vissza az út az állam, vagy az állami bűnüldözés és felelősségre vonás előtti időkhöz, vissza helyezve némiképp a konfliktuskezelés lehetőségét a sértett kezébe, ahonnan a nyomozást felügyelő és a vádat képviselő ügyészség kiszorul.

A következő problémát abban látom, hogy a bűncselekmény sértettjénél jelentkezhetnek olyan káros következmények, amelyek nem mérhetőek és pénzbeli ellenértékben ki sem fejezhetőek, így azok megtérítése eleve lehetetlen.

További veszélyforrás lehet az amúgy sem rövid ideig tartó büntetőeljárások elhúzódása. Végül anélkül, hogy lándzsát törnék a jogászság mindenhatósága mellett, úgy gondolom, hogy nem ártana, ha adott esetben a sértetti képviselőn túl egyéb jogász kolléga (védő, vagy éppen ügyész) is közreműködhetne a jövőben a terhelt és sértett közötti távolról sem olyan egyszerű egyezség megkötésében, amelyre az összeférhetetlenségi szabályok miatt jelenleg nincs lehetőség.

A másik problémás és számosságát tekintve jelentős ügycsoport az úgynevezett magánvádas eljárás, ahol a sértett képviseli a vádat, így magánvádlóként őt terheli a terhelt bűnösségének bizonyítása. Abban az esetben, ha a magánvádló a személyes meghallgatásra szóló idézés ellenére az ülésen nem jelenik meg és alapos okkal nem menti ki a távolmaradását azt a bíróság a vád elejtésének tekinti. A magánvádas eljárások nagy része már a fenti ok miatt megszűnik. Ha pedig a felek közti békítés eredménytelen jöhet

a dőcögős és általában érzelmi és nem szakmai, vagy objektív és tényeken nyugvó bizonyítás (többnyire annak kudarcával végződve) a sértett részéről.

Ezekben az eljárásokban mutatkozik meg álláspontom szerint a legalapvetőbbben a sértett magányos és súlytalan szerepe. És bár a Be. 496. §. alapján az ügyész a magánvádas eljárásban a vád képviselőt az eljárás bármely szakaszában átvehetné, ilyet én még soha sem tapasztaltam.